

proza potrage za identitetom

kornelija farago

Fragmenti zbirke pod naslovom »Lovci na bisere« (1984), ne nadovezuju se na tekstove prve knjige, takođe knjige novela, Eržebet Juhas (U svjetlu svijetlije, u mraku tamnije, 1975). U svojim mnogobrojnim vezama oni su rezultati ponovnog otvaranja svijeta kratkog romana »Uvinuće« (1980).

Novele su smještene u tri ciklusa – u dva slabija i jedan čvršći. Međutim, otvaraju sistem značenja gotovo jedinstvenog svijeta zbirke u svojim uzajamnim vezama, jačajući i dopunjavajući jedno drugo. Na svakoj razini njihovog uzajamnog upućivanja na sebe, teže da pokažu »jednu ovisnu, zauvijek vremenski neriješenu«, katkad do zavaravanja, sličnu strukturu osjećaja, dakako, koja se može smjestiti i u vrijeme. Zato će u svom slojevitom osjećaju i u svojoj vremenskoj određenosti postati ipak pokazatelji osjećajne atmosfere koja je odlična jednom svakovrsnom ograničavanju i koja je, u suštini, bezvremena. Zasijećajući u sfere pitanja neprizivljenog/nezamjenljivog, dokazujući i konkretne momente zbilje i naglašavajući problematičnost sjećanja attitude, zapravo, ovi tekstovi se oglašavaju glasom skepse izabranog postupka. »Neprizivljivost je, dakako, na neki način zauvijek neophodna«, ali, uprkos tome, upravo priziv računa sa prolaznošću koji donosi presija pročišćavanja i približava prozu Eržebet Juhas pokretu novije mađarske proze koja razotkriva prošlost i traga za identitetom.

Ponašanje i ispoljavanje osjećaja postaju opipljivi u ustrojstvu odnosa male zajednice ocrtavanjem dinamike osjećaja porodičnog života. Nisu obuhvaćeni u aktuelni fabularni okvir, već u formu koja priziva prošlost putem približavanja događaja. Jedno pokolenje u okviru porodične pripovijesti ovjekovječuje, a s tim prenosi i u sadašnjost, punovažnost osjećaja straha od beskorigenosti, otuđenosti i nesigurnosti. Sliku beznačajnosti naglašenu rondo strukturama nekoliko tekstova-ključeva zbirke produbljuje ciklus pod naslovom »Lovci na bisere«. Početnu umjerenu fragmentarnost u završnim novelama zbirke već smjenjuje potpuno razbijena forma, ali u pozadini se čak i iz ovog mogu jasno razabrati tragovi fabularnog razmišljanja koji se, zapravo, nikada ne zanemaruju. Dominacija teških osjećaja stvara takve anormalne likove koji svoje kopije doživljavaju kao neumješnost i nesposobnost u vječitijoj napetosti sa samim sobom i sa okolinom koja ih neprestano prisiljava da se suoče sa izvjesnim osjećajnim ustrojstvom sistema normi. Od slučaja do slučaja loši osjećaji su isuviše unutrašnjeg projekta i ne dospijevaju u epski prostor kao posljedica jasno odvojenog društveno-istorijskog trenutka. Namjera koja bi saopštila društvene asocijacije može da se ostvari samo u slučaju kad sadržajno predznanje, koje ima odgovarajuće strukture, proširi i dopuni epski svijet. Proza Eržebet Juhas gubi jednu dimenziju kada tek dotiče ono životno tlo iz čega ocrtana loša rapoloženja crpe svoj bitak. To ipak nije to što bi trebalo instinski naglasiti, već onaj višak kojeg proza dobija na paradoksalan način, baš usljed gubitka dimenzije. Gore pomenuta mogućnost proširivanja u vremenu je uopštavanje, dosljedno tome, otvaranje komunikacijskih ravni. Može se opaziti da već »Lovci na bisere«, upoređen sa materijalom predhodne zbirke novela, nosi na sebi i oznake orijentisanja u smjeru ekstenzivnijeg prikazivanja. Opada uloga monoloških progovaranja – koja je unutrašnjeg interesa – u građenju teksta. To ni izdaleka ne znači u isti mah izuzimanje ličnog iz proze Eržebet Juhas. Govorno stanje se ne mijenja ni sad. Međutim, lično, ili u ovijenijoj formi »piščevo lično« (književnica ga sam naziva ovako u jednoj svojoj izjavi) dakako iznosi na vidjelo svojevrstni kolektivni doživljaj. Privatni govor na mnogim mjestima uzima formu obraćanja nekom. Poziva na kolektivno sjećanje (Sjećaš li se, Ibi, onog posljednjeg porođnog ljetovanja u Banji Koviljači?), i s tim se udaljuje od meditativnog govora koji je čisto unutrašnjeg interesa. Prekoracišvi sebe, ujedno u potpunosti opravdava i organizovanje govornog teksta.

Pripovijest crpi nestilizovane segmente iz jednog uspješno rekonstruisanog govornog jezika. Polaze na stereotipije i na svojstveno krajnje-osobno-aromatičnu izražajnu moć jezičnosti koja pokazuje bit karaktera. Opšte šablone svakidašnjeg govora u vojvodanskoj književnosti na mađarskom jeziku stavlja u kontekst koji svjedoči o velikoj jezičkoj imaginativnoj moći originalne atmosfere.

Ona računa na naše književne, društvene navike koje se vežu za predočeni svijet i to suočava sa potpuno izuzetnim i abnormalnim: naše svakidašnje poznavanje jezika, jezičku upotrebu koja ima gotovo dokumentarnu važnost i koja prijanja za kolektivne norme za poetsko-jezičnim rekvizitima, sa formalnim/stilističkim rješenjima koja se mogu naći u ovoj prozi.

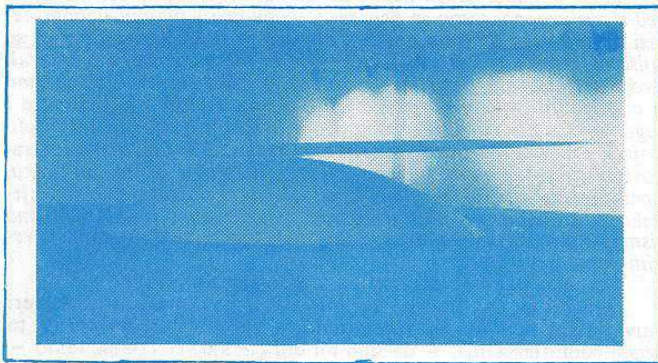
Eržebet Juhas u fragmentima »Lovci na bisere«, na području prozno-jezičkog izražavanja, gradi koncentrisaniji jezik od opšte

empirijskog, odnosno, materiju zbirke, upoređenu sa ranijim radovima, karakteriše sve veća zasićenost teksta. Tekstovi se slijevaju u kompaktnu cjelinu iz različitih stilskih naslaga. Književni citati, momentumi govornog jezika, tekstualni umeci u formi pisma i (odlomak) romana stilistički rezultiraju višedimenzionalni prozni svijet. Utisnuti stilistički segmenti u svojim kontrastivnim dejstvima najintenzivnija su sredstva za osjećaj oslikavanja tipova ličnosti.

Ovdje se malo šta može reći o ugodajnim sadržajima predmetne građe, o brižljivo izgrađenom smisaonom bitisanju predmetnog svijeta, međutim, toliko svakako treba reći da ovo posljednje kao atmosfera – sredstvo da se dočara izabrana sredina – učestvuje značajnom težinom u organizovanju teksta. Odnos prema predmetu, kao svojstvena snaga, pokazatelj finog treperenja životnog stila, privatne sfere, dobija funkciju u novelama.

Rečenice u kojima su izostavljeni glagoli ističu bezvremenost koja se može iskusiti i tekstualno. U gradnji teksta Eržebet Juhas dolazi do značenja prozno-jezična redukcija, odnosno, neoznačenost. I ćutanje kao gesta-pokazatelj snage u prozi; jer rasvjetljava pa i usljed proznog predočavanja, uprkos ćutanju, asocijativni prostor biva zbijen u okvire. Od slučaja do slučaja ćutanje označava granice izrecivog, drugom prilikom, umjesto toga pozvano je da dokazuje neophodnost govora.

Sa mađarskog preveo: Stevan Martinović

zaokupljenost kafkom

Portnoyeva boljka – američka verzija Kafkinog Pisma ocu

ivana baltić

Tema romana *Portnoyeva boljka* (1969) naznačena je stručnom definicijom bolesti američkog advokata Alexandera Portnoya: »Duševni poremećaj u kojem se snažne etičke i altruističke pobude neprestano sukobljavaju s pojačanom spolnom požudom, često nastrojne prirode.« (*Portnoyeva boljka* – uvod) Konfesija židovskog intelektualca tridesetih godina odvija se u ordinaciji njujorškog psihijatra Spielvogela. Alexander Portnoy, dobar poznavalac Freuda, postavlja vlastitu dijagnozu smatrajući se tipičnim freudovskim slučajem.

Roman *Portnoyeva boljka* može se smatrati američkom verzijom Kafkinog *Pisma ocu* (Tony Tanner: *City of Words*, 1971). Rothov roman je komičan ali isto i mučan kao Kafkino djelo. Osim toga, Roth je kao i Kafka usredotočen na najsitnije detalje obiteljske prošlosti. U središtu oba djela nalazi se nesigurno, patničko Ja.

»Na velikom smo zemljanom igralištu iza moje škole. On odlaze svoju sabirnu knjigu na zemlju i staje u »kuću«, u ogrtaču i sa smeđim mekim šeširom na glavi. Nosi četvrtaste naočari čeličnih rubova, a kosa mu je (koju sad ja nosim) zapeleto guštara, po boji i građi nalik na čeličnu vunu; a oni zubi što po cjelu noć čame u čaši u kupaonici smiješeći se zahodskoj školjci smiješe se sad meni, njegovu miljeniku, njegovu mesu i krvi, dječaku koji neće nikad pokisnuti.« (*Portnoyeva boljka*, 13)

»Kod stola smjelo se baviti samo jelom, ali ti si čistio i rezao nohte, šiljio olovke, čistio uši čačalicom. Molim te, oče, shvati me pravo, to bi bile samo po sebi beznačajne pojedinosti, počele su me tištati tek zbog toga što se ti, za mene tako silno mjerodavan čovjek, nisi sam držao zapovijedi koje si mi nametao.« (*Pismo ocu*, 14)

Portnoyev monolog ima velik broj zajedničkih elemenata sa Kafkinim *Pismom ocu* koji zahtjevaju detaljniju analizu. (Bernard